

Stockholm 2022-06-03
Socialutskottet
Dnr 1416-2021/22

Barnets bästa vid fortsatt vård enligt LVU; utredning som ett led i socialutskottets beredning av fråga om ändring i LVU

Sammanfattande synpunkter

UNICEF Sverige välkomnar att socialutskottet tagit ett eget initiativ till att ge en utredare i uppdrag att utreda förutsättningarna för att införa barnets bästa som ett självständigt rekvisit vid prövning av upphörande av vård enligt LVU. Vi anser att barnrättsperspektivet på ett tydligare sätt måste stärkas i den lagstiftning som reglerar den sociala barnvården. Det behövs en tydlig perspektivförskjutning från föräldrarnas perspektiv till barnets för att i grunden ändra synen på barn och stärka barns ställning som rättighetsbärare. Vi instämmer därför i utredningens slutsats att det finns ett behov av att införa ett mer barnrättsbaserat synsätt i LVU för att placerade barn ska få alla sina rättigheter tillgodosedda i enlighet med FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen).

UNICEF Sverige tillstyrker i huvudsak de förslag som utredningen lägger fram. Förslagen innebär att vårdens upphörande ska prövas i två steg. Det första steget knyter an till frågan om förutsättningarna för vård enligt 2 § (miljöfall) eller 3 § (beteendefall) LVU¹ fortfarande är uppfyllda. Det andra steget, vilket är en ny grund för vård enligt 21 § LVU, innebär en prövning av om det finns en risk för att ett barns hälsa eller utveckling allvarligt skadas genom att vården upphör. Vid bedömningen av denna risk ska vad som bedöms vara bäst för barnet vara avgörande. Vi välkomnar detta förslag som vi anser stärker barnrättsperspektivet i LVU. Vi tillstyrker även förslaget om att införa en icke uttömmande lista i LVU där det framgår vilka omständigheter som bland annat ska beaktas vid bedömningen av om barnets hälsa eller utveckling allvarligt riskerar att skadas. De förändringar i LVU som föreslås kring vårdens upphörande är relativt omfattande och av stor principiell betydelse. Vi föreslår därför att Socialstyrelsen får i uppdrag att ta fram ett stödmaterial. Vi vill även understryka vikten av stöd till barnet, familjehemmet och till vårdnadshavarna, under placeringen.

¹ 2 § LVU innebär att vård ska beslutas om det på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas, så kallade *miljöfall*. 3 § LVU innebär att vård ska beslutas om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende, så kallade *beteendefall*.

UNICEF Sverige ser med glädje att utredningen lyssnat till ungdomar som har erfarenhet av vård enligt LVU. Vi anser att barnets rätt till delaktighet och inflytande behöver stärkas inom den sociala barnvården, det gäller både i frågor som rör det enskilda barnet, utveckling av relevanta lagar och övrig policyutveckling.

UNICEF Sverige saknar ett resonemang i utredningen om hur socialnämnden och domstolen ska hantera överväganden om avslut av vård enligt 21 § LVU. Det framgår inte av utredningens förslag hur, eller hur ofta, överväganden eller prövningar om avslut ska ske. Även om det ligger utanför denna utrednings uppdrag vill vi även i sammanhanget framföra att vi saknar ett övergripande helhetsperspektiv vad gäller utvecklingen och riktningen för den sociala barnvården. Vi välkomnar de satsningar och politiska initiativ som tagits på området de senaste åren. Samtidigt ser vi med oro på den splittring och fragmentisering som skett på området. Vi anser att det saknas en rättighetsbaserad riktning och en överblick över vilka konsekvenser förändringarna långsiktigt får för barn och unga. Det har lappats och lagats i lagstiftningen, vi anser därför att det behövs en helhetsöversyn för att säkerställa ett gediget barnrättsperspektiv i lagstiftningen.

10. Utredningens förslag

10.2 Den inledande prövningen av om vård enligt LVU ska upphöra

Utredningens förslag: utredningen föreslår ett tillägg i den paragraf i LVU som reglerar vårdens upphörande (21 § LVU). Tillägget innebär ett förtydligande som innebär att de omständigheter som föranledde vården ska ha förändrats på ett genomgripande och varaktigt sätt för att vården ska kunna avslutas. Bestämmelsen får då följande lydelse: när det inte längre finns förutsättningar för vård enligt 2 § eller 3 § LVU och de omständigheter som lett till ett beslut om vård har förändrats på ett genomgripande och varaktigt sätt ska socialnämnden som utgångspunkt besluta att vården ska upphöra. Vården ska dock inte upphöra om förutsättningarna för fortsatt vård enligt andra stycket (se rubrik 10.3) är uppfyllda.

Förslaget innebär att i lagstiftning införa den praxis som utarbetats på området, så kallad kodifiering av praxis. Förslaget ligger nära det som föreslagits i propositionen Barnets bästa när vård enligt LVU upphör – lex lilla hjärtat (Prop. 2021/22:178). En avgörande skillnad är dock att detta förslag även omfattar barn som är placerade med stöd av 3 § LVU (beteendefall).

Vår bedömning: vi tillstyrker utredningens förslag. Det är bra att det i LVU tydliggörs att de omständigheter som lett till ett beslut om tvångsvård ska ha förändrats på ett genomgripande och varaktigt sätt för att vården ska kunna avslutas. Vad som utgör en genomgripande förändring får bedömas utifrån omständigheterna i det enskilda fallet och med barnets rättigheter som utgångspunkt. Vi tillstyrker även att barn som placeras med stöd av 3 § LVU, på grund av ett behov av vård och skydd från ett eget skadligt beteende inbegrips.

10.3 En ny grund för fortsatt vård införs

Utredningens förslag: en ny grund för fortsatt vård enligt LVU ska införas genom att ett nytt stycke införs i 21 § LVU som innebär att vården av ett placerat barn ska kunna fortsätta även om förutsättningarna för vård enligt 2 § (miljöfall) eller 3 § (beteendefall) LVU inte längre finns, om barnets hälsa eller utveckling riskerar att allvarligt skadas om vården upphör. Vid bedömningen av denna risk ska vad som bedöms vara bäst för barnet vara avgörande.

Utredaren föreslår även att en icke uttömmande lista ska införas i 21 § LVU. Av listan framgår vilka omständigheter som bland annat ska beaktas vid bedömningen av om barnets hälsa eller utveckling allvarligt riskerar att skadas. Utredaren föreslår följande omständigheter: barnets inställning till vården och fortsatt placering samt vad barnet uttryckt i övrigt, barnets relation till vårdnadshavare, syskon, familjehemmet eller annan omsorgsgivare, barnets förankring i förskola eller skola och i den sociala miljön, barnets ålder, placeringstid och behov av kontinuitet, och om barnet har särskilda behov, pågående behandling eller annan insats.

UNICEF Sveriges bedömning: vi tillstyrker utredningens förslag. UNICEF Sverige har under lång tid uppmärksammat beslutsfattare på att nuvarande reglering vid vårdens upphörande inte ger tillräckligt utrymme att agera i enlighet med det som bedöms vara barnets bästa.² Fokus har hamnat på föräldrarna och deras förmåga att ombesörja barnets behov, inte på barnets rättigheter och behov av kontinuitet och stabilitet. Utredningen visar med övertygelse det som UNICEF Sverige tidigare framfört, att existerande lagstiftning inte i tillräcklig utsträckning möjliggör att barnets bästa blir avgörande för beslutet vid en bedömning av om vården ska avslutas. UNICEF Sverige välkomnar därför att det förs in ett nytt stycke i 21 § LVU som tydligt beskriver att vården av ett placerat barn ska kunna fortsätta även om de ursprungliga förutsättningarna för vården inte längre finns, om barnets hälsa eller utveckling riskerar att allvarligt skadas om vården upphör. Vi välkomnar särskilt att det som bedöms vara bäst för barnet ska vara avgörande vid bedömningen av denna risk. Vi anser att de rekvisit som ställs upp är väl avvägda och på ett bra sätt bör kunna fånga upp just de barn som riskerar att fara allvarligt illa vid en avslutad placering. UNICEF Sverige vill i sammanhanget understryka att barnets bästa i enlighet med barnkonventionen i första hand ska beaktas vid *alla* beslut som rör ett barn, detta bör klargöras i förarbetena till den nya lagstiftningen.

I det tredje stycket 21 § LVU anges ett antal omständigheter som ska beaktas vid bedömning av om vården ska fortsätta eller inte. UNICEF Sverige välkomnar att det införs en sådan lista. Omständigheterna kan utgöra en bra grund och ett stöd vid bedömningen för tillämparen av lagstiftningen. Vi anser att det är viktigt att processen blir tydlig och rättssäker, det gynnar både barnet, vårdnadshavare och familjehemmet. Vi välkomnar särskilt att det tydliggörs att barnets egen inställning till vården och barnets förhållande till familj, syskon och familjehemmet är omständigheter som ska vägas in i bedömningen. UNICEF Sverige anser dock att det i sammanhanget bör läggas vikt vid barnens möjlighet att kunna vara fortsatt placerad i det aktuella familjehemmet. Det är ofta av största vikt att de barn som träffas av den nya bestämmelsen kan vara fortsatt placerade i samma familjehem.

²Se exempelvis remissvar på Ds 2021:7 Barnets bästa när vård enligt LVU upphör.

De förändringar som föreslås är relativt omfattande och av stor principiell betydelse. Socialtjänsten kan förutses ha omfattande behov av stöd för att tillämpa lagstiftningen. Likaså anser vi att det behövs stöd till socialtjänsten kring hur en utredning om vårdens upphörande bör göras. Det är avgörande att en utredning om avslut av en placering är tillräckligt omfattande för att socialtjänst och domstol ska kunna bilda sig en klar och tillräckligt säker bild över situation. UNICEF Sverige föreslår därför att Socialstyrelsen ges i uppdrag att ta fram behövligt stödmaterial både avseende utredningar av vårdens upphörande och om den nya bestämmelsen i 21 § LVU. Vi vill även understryka vikten av att det tydliggörs att eventuella tillkommande omständigheter ska vägas in i bedömningen av om vården kan upphöra. En förälder vars barn har omhändertagits med anledning av föräldrarnas missbruksproblem kan exempelvis under placeringstiden ha kommit till rätta med missbruksproblemen men istället ha insjuknat i psykisk ohälsa. Det är då viktigt att lagstiftningen ger utrymme för att väga in tillkommande omständigheter vid en bedömning av om vården kan upphöra.

Vi vill även understryka vikten av stöd till barnet, familjehemmet och vårdnadshavarna under placeringen. Det är inte ovanligt att uppbrott från ett familjehem sker på familjehemmets initiativ, avsaknandet av tillräckligt stöd kan vara en av orsakerna till detta. Enligt utredningen vårdas barn som placeras med stöd av LVU i genomsnitt sammanlagt i nio år och är med om drygt fyra placeringsekvenser.³ Att barnet placeras under så lång tid, och behöver byta uppväxtmiljö så många gånger är ett allvarligt rättighetsproblem som innebär stora påfrestningar för redan utsatta barn. Något samhället bör lägga stor kraft och energi på att motverka.

10.4 Bestämmelsen ska vara tillämplig även för barn som är placerade med stöd av 3 § LVU

Utredningens förslag: bestämmelsen om upphörande av vård ska innefatta både barn som är placerade med stöd av 2 § LVU (miljöfall) och barn som är placerade med stöd av 3 § LVU (beteendefall). En ung person, det vill säga mellan 18 och 20 år, föreslås däremot inte omfattas av bestämmelsen.

UNICEF Sveriges bedömning: vi tillstyrker utredningens förslag. Barn som placeras enligt 3 § LVU på grund av att de behöver vård och skydd från ett eget riskfyllt agerande, exempelvis missbruk eller kriminalitet, kan ha samma behov av kontinuitet och stabilitet som ett barn som omhändertagits på grund av missförhållanden i hemmet. Det är dessutom inte ovanligt att placeringsgrunden är en kombination av missförhållanden i hemmet och eget beteende. Ett eget riskfyllt beteende kan även uppkomma som en reaktion på brister i hemförhållandena. Det är därför rimligt att den situationen inbegripas i den nya bestämmelsen.

10.5 Socialnämnden ska revidera vårdplanen

Utredningens förslag: socialnämnden ska revidera vårdplanen i enlighet med 11 kap. 3 § SoL om vården ska fortsätta med stöd av andra stycket.

³ Barnets bästa vid fortsatt vård enligt LVU Utredning som ett led i socialutskottets beredning av fråga om ändring i LVU. 2022. Sid. 85.

UNICEF Sveriges bedömning: vi tillstyrker förslaget. Det är bra att tydliggöra att socialnämnden ska ha en tydlig plan för vården, detta blir särskilt viktigt när vården fortgår under lång tid. Vi vill tillägga att frågan om möjlighet till en vårdnadsöverflytt bör uppmärksammas här. När en domstol beslutat att vården ska fortgå trots att omständigheterna för omhändertagande har upphört kan det i många fall vara aktuellt med en vårdnadsöverflyttning. Av olika anledningar har detta uppenbarligen inte kommit till stånd vid tillfället för beslutet om att vården ska fortgå enligt 21 § LVU. Det bör därför särskilt framgå av vårdplanen hur möjligheterna för en vårdnadsöverflytt ser ut, orsakerna till varför detta ännu inte skett samt en planering framåt.

10.6 Vård som har fortsatt enligt utredningens förslag till 21 § andra stycket LVU upphör när barnet fyller 18 år

Utredningens förslag: utredaren föreslår att nuvarande bestämmelser om vårdens upphörande kompletteras med en bestämmelse som innebär att vård enligt 21 § andra stycket LVU upphör när barnet fyller 18 år. Detta gäller oavsett vilken bestämmelse som låg till grund för det inledande beslutet om vård.

UNICEF Sveriges bedömning: vi tillstyrker utredningens förslag. Det är rimligt att tvångsvård enligt LVU inte ska fortgå för en person som fyllt 18 år om det som var orsaken till tvångsomhändertagandet inte längre föreligger. Vi vill i sammanhanget framhålla att en ung person som varit placerad under lång tid givetvis kan ha fortsatt behov av stöd och vård från socialtjänsten, detta bör dock tillgodoses på frivillig väg. Det är även viktigt med en genomtänkt och välplanerad utsluss för en ung person som varit omhändertagen under en lång tid. Socialnämnden har här ett särskilt ansvar för att tillsammans med den unge och familjehemmet planera och avsluta vården på ett sammanhållet, tryggt och förutsägbart sätt för den unge.

UNICEF Sverige saknar ett resonemang i utredningen om hur socialnämnden och domstolen ska hantera situationen vid en bedömning om avslut av vård enligt 21 § LVU före 18 års ålder. Det framgår inte av utredningens förslag hur överväganden om avslut av en placering i enlighet med 21 § LVU ska ske.

10.7 Ett särskilt beslut ska fattas som ska prövas av domstol

Utredningens förslag: en bestämmelse införs som innebär att en socialnämnd ska fatta ett särskilt beslut om nämnden bedömer att vården ska fortsätta med stöd av den föreslagna bestämmelsen i 21 § andra stycket LVU. Ett sådant beslut ska inom fyra veckor från beslutsdagen underställas förvaltningsrätten. Om inte socialnämnden underställer förvaltningsrätten beslutet inom fyra veckor upphör vården.

UNICEF Sveriges bedömning: vi tillstyrker utredningens förslag. Vi delar utredningens inställning, att det är angeläget att ett förfarande som rör tvångsvård präglas av rättssäkerhet. Genom ett förfarande som innebär att socialnämnden fattar ett särskilt beslut som ska underställas förvaltningsrättens prövning förstärka rättssäkerheten.

UNICEF Sverige anser även att det bör ses över hur barnets tillgång till ett ombud under hela processen kan möjliggöras.

10.8 Möjligheten att begära hemtagning regleras och begränsas

Utredningens förslag: ett barn som har fyllt 15 år och den eller de som har vårdnaden om ett barn får begära att vård utanför det egna hemmet ska upphöra. En begäran från en vårdnadshavare om att vård som har beslutats med stöd av 2 § LVU eller vård som därefter fortsatt med stöd av den föreslagna bestämmelsen i 21 § andra stycket LVU ska upphöra behöver inte prövas av socialnämnden om frågan om vård har prövats av nämnden eller rätten de senaste sex månaderna.

UNICEF Sveriges bedömning: vi tillstyrker utredningens förslag. Upprepade prövningar och överväganden kan leda till osäkerhet och otrygghet, en onödig stress för ett barn som redan befinner sig i en utsatt situation. Utredningen lyfter att det för närvarande helt saknas begränsningar i en vårdnadshavares möjlighet att göra en hemtagningsbegäran. Detta innebär att en vårdnadshavare vid upprepade tillfällen kan begära att vården ska upphöra och på det sättet påkalla upprepade hemtagningsutredningar. UNICEF Sverige välkomnar utredningens förslag, som begränsar möjligheten till hemtagningsbegäran och som därför ökar stabiliteten och tryggheten för det placerade barnet.

Det är viktigt att det tydligt framgår av förarbetena att det handlar om just en begränsning av prövning av vården, som utredningen föreslår inte behöver göras om frågan om vård har prövats av nämnden eller rätten de senaste sex månaderna. Det handlar alltså inte om det övervägande av vård enligt 13 § LVU som ska ske löpande var sjätte månad.

10.9 Flyttningsförbudet tas bort i LVU och flyttas till SoL

Utredningens förslag: möjligheten att besluta om flyttningsförbud i samband med att vård enligt LVU upphör tas bort. Det ska fortfarande vara möjligt att meddela beslut om flyttningsförbud i samband med att en frivillig placering enligt SoL upphör. Bestämmelserna om flyttningsförbud flyttas därför till SoL.

UNICEF Sveriges bedömning: vi tillstyrker utredningens förslag. Vi förefaller rimligt att tillämpningsområdet för flyttningsförbudet bör kunna täckas in av den nya bestämmelsen i 21 § LVU.

10.10 Barnrättsperspektivet stärks genom att barn benämns i lagen

Utredningens förslag: för att stärka barnrättsperspektivet kompletteras begreppet "den unge" genomgående med begreppet "barnet" i LVU i de bestämmelser som är tillämpliga på barn. "Barn" föreslås avse varje människa under 18 år, "den unge" föreslås avse varje människa mellan 18 och 20 år. En definition av barn respektive den unge eller ung person införs i 1 § LVU. Som en konsekvens av detta föreslås även att barn ska ingå i lagens namn. Lagen föreslås därför ändra namn till lagen med särskilda bestämmelser om vård av barn och ung, förslagsvis LBU.

UNICEF Sveriges bedömning: vi tillstyrker förslaget. Det är mycket välkommet att barn upp till 18 år benämns just som barn. Enligt utredningen är majoriteten av de som vårdas med stöd av lagen under 18 år, vilket innebär att den huvudsakliga tillämpningen av lagen alltså rör barn. Trots detta nämns ordet barn bara i tre bestämmelser i nuvarande LVU. Enligt barnkonventionen är en person ett barn fram till 18 års ålder, med detta följer även att det ska säkerställas att barnet får alla sina rättigheter beaktade och tillgodosedda.

Språkbruket har även betydelse för vår syn på barn som placeras inom den sociala barn- och ungdomsvården.

Behov av helhetsperspektiv

UNICEF Sverige saknar ett övergripande helhetsperspektiv vad gäller utvecklingen av den sociala barnvården. Vi välkomnar de satsningar och politiska initiativ som tagits på området de senaste åren, men ser samtidigt med oro på en splittring och fragmentisering som skapats på området och att det saknas en rättighetsbaserad riktning och en överblick över vilka konsekvenser förändringarna långsiktigt får för barn och unga. Vi saknar exempelvis en diskussion om långsiktighet och stabilitet för barn som placeras på frivillig väg enligt socialtjänstlagen (SoL), vilket är den absoluta majoriteten av barn som placeras utanför hemmet. Denna oro kring brist på helhetssyn i den sociala barnvården lyfts även fram i ett särskilt yttrande av tre experter på området som knutits till utredningen, Mia Edwall Insulander, Pernilla Leviner och Tommy Lundström. Experterna menar att vi under de senaste åren har sett ett lappande och lagande i barnvårdslagstiftningen vilket lett fram till en situation med svåröverskådliga konsekvenser för barn och unga. UNICEF Sverige delar den bilden och liksom experterna efterfrågar vi mer principiella diskussioner om den sociala barnvårdens grundfundament och riktning, inte minst i ljuset av barnkonventionen som blev svensk lag den 1 januari 2020. I den diskussionen är det viktigt att genom hela processen integrera ett barnrättsperspektiv och att barn och unga själva involveras och görs delaktiga i utvecklingen. Det krävs även att vi investerar och resurssätter utifrån barns och ungas behov med fokus på förebyggande insatser, detta gäller inte minst inom socialtjänsten.

Pernilla Baralt
Generalsekreterare
UNICEF Sverige

Vid eventuella frågor och fortsatt dialog kontakta gärna Janna Törneman, barnrättsrådgivare sociala frågor, UNICEF Sverige: janna.torneman@unicef.se